

Редакционна колегия

Доц. д-р Анелия Петкова

Доц. д-р Владислав Маринов

Отговорен редактор: чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров

ПРОБЛЕМИ НА УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ

II

Единадесета международна научна конференция
10–11 ноември 2017

Вългарска

Първо издание

Езиково-стилов редактор и коректор *Диана Вацова*
Технически редактор *Райна Карабоева*

Формат 60x84/16

Печатни коли 27,25

Предпечат и печат:

Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2018
Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2

© Авторски колектив, автор, 2018

© Емил Матов, снимка на корицата, 2018

© Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2018
Велико Търново, ул. „Т. Търновски“ № 2

ISSN 2367-8712

**ПРОБЛЕМИ НА УСТНАТА
КОМУНИКАЦИЯ**

11

Единадесета международна научна конференция
10–11 ноември 2017

Велико Търново

Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“
Велико Търново, 2018

Светла Панайотова. ПРИЛОЖЕНИЕ НА АНГЛИЦИЗМИТЕ ПРИ КОМУНИКАЦИЯ В ОБЛАСТА НА МАРКЕТИНГА – СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ В НЕМСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.....	217
Йордан Карапечев. ТЕНДЕНЦИИ В ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ПИСМЕНАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ ПРИ КОПИРАЙТИНГ ТЕКСТОВЕ В ИНТЕРНЕТ.....	225
Ния Пенева. КОНЦЕПТЪТ <i>ПОЛИТИК</i> В ДОЗУНТИТЕ НА ПРОТЕСТИРАЦИИ БЪЛГАРИН ОТ 2013 Г.....	241
Мария Илиева. КОНЦЕПТЪТ <i>ГЛУПОСТ</i> В БЪЛГАРСКАТА КАРТИНА НА СВЕТА.....	252
Стефка Фетваджиева. СЛУЧАИ НА КОНКУРЕНЦИЯ МЕЖДУ АОРИСТ И ИМПЕРФЕКТ ОТ НЕСВЪРШЕНИ ГЛАГОЛИ.....	267
Светлана Добрева. СЪВРЕМЕННИ МОДЕЛИ ЗА РЕЧЕВО ПОВЕДЕНИЕ СРЕД МЛАДОТО ПОКОЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ.....	281
Теодора Рабовинова. КЪМ ВЪПРОСА ЗА УПОТРЕБАТА НА КАУЗАТИВНИ ГЛАГОЛИ В ИНТЕРНЕТ.....	297
Роза А. Каримова. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ЗНАЧИМЫХ СМЫСЛОВ В ДИСКУРСЕ (ТВ ПРОГРАМА „НАБЛЮДАТЕЛЪ“).....	319
УСТНА КОМУНИКАЦИЯ И РАЗГОВОРНА РЕЧ	
Ния Радева. СЛУЧАЙ НА РЕДУПЛИКАЦИЯ В СЪВРЕМЕННАТА РЕЧЕВА ПРАКТИКА. СЕМАНТИКА, ФОРМА, ПРОИЗХОД.....	331
Марията Цветкова. ЗА „ОТСТЪПЛЕНИЕТО“ НА ВИЕ-ГОВОРЕНЕТО И ПРИЧИНИТЕ ЗА НЕГОВОТО РАЗКОЛЕБАВАНЕ ПРИ УСТНОТО ОБЩУВАНЕ – ХИПОТЕЗИ И РЕАЛНОСТ.....	344
Марина Джконова. СТРАДАТЕЛНИЙТ ЗАЛОГ В УСТНАТА РЕЧ.....	357
Владислав Маринев. ЗА ИНТОНАЦИОННИЯ КОНТУР НА ПОДЧИНЕНИТЕ ПОДЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ.....	369
Радослав Цонев. ЕЛИПТИЧНИ СИНТАКТИЧНИ КОНСТРУКЦИИ В БЪЛГАРСКАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ.....	381
Елица Топалова. ГЛАГОЛИ ОТ СВЪРШЕН ВИД В СЕГАШНО ПОВТОРИТЕЛНО ВРЕМЕ.....	394
Билиана Тодорова. НЯКОИ ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕЛЕПШИЯТА НА СЛОВНИТЕ ГРАНИЦИ В УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ.....	406
Верка Гашева. ЗА НЯКОИ ФУНКЦИИ НА КЛИТИКАТА СИ В РАЗГОВОРНАТА РЕЧ.....	416
ИНФОРМАЦИЯ ЗА АВТОРИТЕ.....	431

ПРОБЛЕМИ НА УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ ТАРИНАДСЕТА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ (10-11 НОЕМВРИ 2017 Г.)

(ВЪСПИТЕЛНО СЛОВО)

Стоян Буров

Уважаеми участници в XI международна научна конференция
„Проблеми на устната комуникация“,

Драги гости,
Скъпи колеги,
Дамми и господа,

Отново на мене като ръководител на Катедрата по съвременен български език при Филологическия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ се пада честта да открия Единицесетата международна научна конференция по проблемите на устната комуникация и да пожелая на всички участници успешно представяне, а на гостите – приятно слушане и приятно прекарване във Велико Търново.

Преди всичко разрешете да изкажа благодарност на организационния комитет в лицето на доц. д-р Ангелия Петкова, доц. д-р Владислав Маринев, както и на всички останали колеги и докторанти от Катедрата по съвременен български език, участвали в подготовката на конференцията, за това, че не пожелаха сили да представят катедрата, факултета и университета на необходимото равнище. Специална благодарност отправям и към деканата на Филологическия факултет и към ректора на университета проф. д-р Христо Бонджолов, който днес отсъства, но каза да предам, че с всички нас и че ни пожелава успех.

Радвашо е да се отбележи, че и тази година проблематиката на разговорната реч и на устната комуникация привлича както известни

uchitvost v bulgarskii i polskiiu ezik. // *Yubileen slavischen sbornik*. Vlagoevgrad. 2005.

Паскалев 2006: Паскалев, Н. Социолингвистичен анализ на обръщенията в съвременния български език (във връзка с изразяването на учтивост). // *Български език*, №1, 2006 г., 36–51. **Paskalev 2006:** Paskalev, N. Sociolingvisticen analiz na obrushteniata v suvremenia bulgarski ezik (uvuv utizka s izrazjavaneto na uchitvost). // *Bulgarski ezik*, №1, 2006, 36–51.

Крънчева: Крънчева, Кр. // *Бизнес комуникации* – <https://bergim.files.wordpress.com/2013/02/d0b1d0b8d0b7d0bdd0b5d181-d0b5d182d0b8d0bd0b5d182.pdf> (посещение на страницата – 13.10.2017 г. и 28.02.2018 г.). **Крънчева:** Крънчева, Кр. // *Biznes komunikatsii* <https://bergim.files.wordpress.com/2013/02/d0b1d0b8d0b7d0bdd0b5d181-d0b5d182d0b8d0bd0b5d182.pdf> (visit of the webpage – 13.10.2017 & 28.02.2018).

Браун, Гилман. 1960: Brown, R. and Gilman, A. Semantic of Power and Solidarity. // *Style in Language*, Ed. by T. Sebeok.

Марина Ажонova¹
(СУ „Св. Кирил и Охридски“, България)

СТРАДАТЕЛНИЯТ ЗАЛОГ В УСТНАТА РЕЧ

Martina Dzholova
PASSIVE VOICE IN SPOKEN BULGARIAN

Резюме: В статията се представят наблюденията върху употребата на причастнострадателните форми със спомогателния глагол *бива* в българската устна реч. Прави се преглед на съществувалците в научната литература мнения по отношение на употребата на разглежданите форми. Представят се възможните контексти на употреба, както и наличието или липсата на конкурентни форми за страдателен залог в дадения контекст. Прави се извод за причините за предпочитането на страдателен залог пред деятелен, както и на формите с *бива* пред останалите форми за страдателен залог.

Abstract: The main topic of the article is the use of passive voice in Spoken Bulgarian. Special attention is paid to the passives with the auxiliary verb *biva*. A review of the existing opinions on the use of the forms under consideration is made. The possible contexts of use, as well as the presence or absence of competing passive verb forms in the given context, are considered. A conclusion for the preference of a passive verb form with *biva* is made.

Ключови думи: страдателен залог, информационна структура, устна реч
Key words: passive voice, information structure, Spoken Bulgarian

В статията² се изследва употребата на причастнострадателните форми, образувани със спомогателния глагол *бива*, в българската устна реч. Прави се преглед на тяхното място в лингвистичните из-

¹ djopova@slav.uni-sofia.bg

² Статията представя изследвания, направени в рамките на проект „Балканските езици като еманация на етнокултурната общност на Балка-

следвания върху българския език. Представа се тяхната употреба и устната реч, както и контекстите, в които формите с *бива* се предпочитат пред други форми за страдателен залог. Емпиричният материал, на който се основава изследването, е от Корпуса на българската устна реч (bvspeech.net), от Корпуса на политическата и журналистическата реч (political.webclark.org), както и от собствен корпус, събран за целите на изследването предимно от медийната реч в периода 2017–2018 г.

От теоретична гледна точка разглежданите конструкции са форми за страдателен залог, образувани от спомателния глагол *бива* и миналото страдателно причастие на глагола. Тези форми в редица случаи се конкурират с причастнострадателните форми, образувани със спомателния глагол *съм* или *бъда*, или с възвратнострадателните форми: *е поставен* – *бъде поставен* – *се поставя*.

Формите за страдателен залог с *бива* не са нови в съвременния български език. К. Мирчев (2000: 120) посочва образуването на страдателен залог със *съм* или *бива* в сегашно време. Ив. Добрев посочва, че в страдателен залог „многократността или продължителността на въздействието се изразява чрез глагола *бъват*“, като в старобългарски е имало форми за страдателен залог както с минало страдателно причастие, така и със сегашно страдателно причастие (Граматика 1991: 261). В голяма част от граматиките на българския език наличието на тези форми се споменава (за подробен преглед вж. Куцаров 2007, Ницолова 1976, Първев 1975). Тук се представят по-подробно част от тези мнения.

Страдателните форми с глагола *бива* са разглеждани детайлно в т. 2 на Академичната граматика. Там се посочва, че с *бива* се образуват форми за сегашно време на страдателния залог наред с формите със *съм* и *бъда*, както и за минало несв. време, наред с формите с *бях*. Посочени са и редица фактори, от които зависи употребата на формите с *бива* – видът на глагола, вършиятел на действието, както и избитването на омонимия с други форми на глагола. Отбелязано е, че „причастието може да бъде както от свършен, така и от несвършен вид, но статистиката показва, че причастнострадателните форми в ните (типология на глагола)“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, „Конкурс за финансиране на научни изследвания – 2017 г.“ (договор № ДН 20/9/11.12.2017 г.).

над 90% от случаите на употреба са от свършен вид“ (Граматика 1983: 245). Употребата на формите с *бива* зависи и от това дали получател на действието е живо, или неживо същество. Като причина за тяхната употреба в даден контекст се посочва и избитването на омонимия с други форми, както е в следния откъс от разказ на Св. Минков:

1. Значи, витамини трябва да се **търсят** не само в храната, но и другаде. И те се **търсят**. И се **намират** (Св. Минков).

В посочените изречения е налице конкуренция между формите *трябва да се търсят* – *трябва да бъдат търсени*; *И те се търсят* – *И те биват търсени*; *И се намират* – *И биват намирани* (Граматика 1983: 252). В последните две изречения формите с *търсят* и *се намират* са омонимни с формите за възвратен залог. Именно затова според К. Иванова в случая формите с *бива* биха били еднозначни.

Важно е да се има предвид и твърдението, че „при все че притежават пълни парадигми, възвратнострадателните и причастнострадателните глаголни форми не са взаимозаменяеми във всички случаи. Коя форма ще бъде употребена – причастнострадателната или възвратнострадателната – зависи от редица конкретни семантични и граматични фактори“ (Граматика 1983: 251). Посочва се също, че „в рамките на сегашно време причастнострадателните форми имат респективен превес над възвратнострадателните само в случаите, когато получател на действието е живо същество“ (Граматика 1983: 252). Тези наблюдения са отнесени и към формите с *бива* за минало несвършено време.

Разглежданите форми за страдателен залог са представени подробно и от Ив. Куцаров (1999, 2007). Той определя формите от типа на *биват гледани* като страдателно сегашно време, а тези от типа на *биваха открити* като страдателно итеративно относително сегашно време (*пасивен имперфект*), като припала пълната парадигма на глаголите за тези две времена (Куцаров 2007: 343).

Р. Ницолова (2008: 239) посочва, че формата за сегашно време *бива четен* може да означава както многократни, така и еднократни действия (по-често). Формата за имперфект *биваше четен* има повто-

рително (итеративно) значение, като привежда и примери за конкуренция с формите за страдателен залог с глагола съм:

2. *Сутрин стоката винаги бива подреждана подреждана от продавачките* (сегашно повторително).

Формите за страдателен залог със спомателния глагол *бива* често се схващат като характерни за научния стил, като остарели, но примерите от съвременната устна реч показват, че те имат своето място и в другите стилове на съвременния български език. Примерите от устната реч ще бъдат анализирани според посочените критерии – свършен/несвършен вид на глагола; конкуренция с другите форми за страдателен залог; избягване на възможна омонимия с други глаголни форми; получател на действието.

В изследвания емпиричен материал се срещат няколко типа употреби на формите за страдателен залог с *бива*. При първия тип е налице конкуренция между формата с *бива* и се-формите за страдателен залог, както е в следните примери:

3. Проблемът идва, когато една значителна част от оборота **бива укривана**.

4. Аз мисля, че когато човек постави границите от самото начало, те много трудно **биват преминавани**.

5. Много често ме питат не ти ли е тъжно, когато нещо, за което си се старала толкова време, **бива изживяно** толкова бързо.

И в тези изказвания (3, 4, 5) е възможна замаяната с възвратност-радателни форми, срв.:

3 а. Проблемът идва, когато една значителна част от оборота **се укрива**.

4 а. Аз мисля, че когато човек постави границите от самото начало те много трудно **се преминават**.

5 а. Много често ме питат не ти ли е тъжно, когато нещо, за което си се старала толкова време, **се изживя** толкова бързо.

Прави впечатление, че глаголите са от несвършен вид, а получател на действието е неживо същество. В този смисъл, макар и формата *се укрива* да е омонимна с тази за възвратния залог, двусмислие не би могло да се получи, тъй като глаголът предполага вършител лице. В този контекст и двете форми са възможни, но това-

решит е предпочел страдателния залог с *бива*. Употребата на страдателен залог в случая е свързана с неизразяването на деятеля.

В друга част от примерите е възможна както замаяната със се-пасив, така и с деятелен залог:

6. да кажем че то се прави през пет години България: както: си спомням значи за пър+ трети път всъщност **бива оценявана бива изследвана** със тва със този метод³.

Глаголните форми в това изказване (6) *бива оценявана* и *бива изследвана* са конкурентни на възвратнострадателните форми *се оценява* и *се изследва*. Възможна е и замаяната им с формите за страдателен залог със спомателния глагол съм – *е оценявана* и *е изследвана*. Възможна е и употребата на деятелен залог: *я оценяват* – *я изследват*, като изречението в този случай би било неопределенолично. В този случай обаче при запазване на словореда на засетнатия обект в началото на изказването ще се получи изречение с удвоено допълнение (*България я оценяват и я изследват с този метод*). Конструкциите с удвоено допълнение обаче се смятат за разговорни и се избягват в медийните предавания, в които се представят сериозни теми и в които водещите се стремят към изискан изказ. Отново разглежданите глаголи са от неств. вид, а получателът на действието е неживо същество.

Съществуват и употреби, които не са конкурентни на други форми за страдателен залог. Например в следното изказване:

7. въпросът е вече като всяко едно друго плащане доколко всеки е коректен добронамерен и доколко: **бива принуждаван** разбира се.

В посочения пример получателът на действието е лице. Това е причинната формата *се принуждава* да не може да се употреби еднозначно. Замаяната с деятелния залог е възможна при употреба на неопределенолично изречение – *доколко го принуждават*, като в този случай се нарушава синтактичната структура, при която *всеки* е подлог и в двете подчинени изречения. Употребата на деятелен залог би означавала местоимението *всеки* да е подлог в първото подчинено изречение и допълнение във второто съподчинено изречение, което затруднява еднозначното възприемане на изказването. Невинаги е възможно и удвояването на обобщителното местоимение *всеки*.

³ Примерите от корупсите от устна реч се изписват според конвенцията за транскрибиране в съответния корпус.

Могат да бъдат посочени и други примери с подчинени изречения, които имат един и същ подлог и при които това е причината за предпочитане на страдателната форма пред формата за деятелен залог:

8. Текстът е дискриминационен спрямо пенсионерите, които, въпреки че са били осигурени по общия ред за всички осигурителни случаи, **биват лишавани** от правото да получат обезщетение след прекратяване на трудовия договор поради пенсиониране.

В посоченото изказване (8) двете последователно подчинени изречения имат подлог, корелативен със съществителното *пенсионирите*. Получателят и вършителят на действието са лица. Това прави двусмислена употребата на възвратнострадателната форма *се лишават*, която в дадения контекст е омонимна със съответната възвратна форма. Употребата на спомагателния глагол *съм* също е проблематична (*които ... са лишавани от правото*), тъй като е възможно да се схване като форма за минало неопределено време и значението на изречението да се промени – това е било обичайно, но вече не е така. Както се посочва и в Академичната граматика, „значението на частието по-лесно се свързва с резултата от действието, отколкото с действието като процес, при липса на изрично указание от страна на контекста тези форми (*съм + мин. страд. причастие – б.м.*) се възприемат като форми за минало неопределено време“ (Грамматика 1983: 252).

Употребата на личното местоимение в именителен падеж в началото на изречението също е причина за предпочитането на страдателен залог:

9. След като аз от три седмици **бивам запознаван** от колетите какво готвят, какво правят, какви доказателства, какви свидетели се явяват, какви материали излизат, е, това е, на всички мои критики искам да кажа, това е да нямаш зависимост.

В посочения пример отново вършителят и получателят на действието са лица. Съществува и среден глагол *запознавам се*, който има различно значение, но съвпада по форма с възвратнострадателната форма на глагола *запознавам*. Изразяването на вършителя с непряко допълнение също по-често се свързва с причастнострадателната форма. Същевременно наличието на подлог – личното местоиме-

ние *аз* – прави невъзможна употребата на глагола *запознавам* в деятелен залог в дадения контекст. В конкретното изказване спомагателният глагол *бивам* подчертава актуалността на действието, което продължава да се извършва.

Когато субектът не е живо същество, също са налице изказвания, в които е трудна замяната на формата с *бива* с други форми за страдателен залог:

10. Една поредица от автомобили, които се движат в посока София на автомагистрала Тракия, **биват изпреварвани** откъсно и **притискани** към мантинелата.

В този пример употребата на формите *се изпреварват* и *се притискат* би довело до двузначност поради омонимията със съответните взаимни глаголи. Неизразеният вършител на действието до голяма степен прави невъзможна замяната с формата на глагола за деятелен залог. Не на последно място трябва да се отбележи и семантичната роля на подлога. В представения пример семантичната роля на *автомобилите* е инструмент, т.е. в съзнанието на говорещия аргументът с тази семантична роля не може сам да извършва/търпи действието. Автомобилът се мисли във връзка с лицето, което го управлява. Това е и причината съответните възвратнострадателни форми да са многозначни в разглежданото изказване.

По отношение на категориите „вид“, в изследвания емпиричен материал се срещат глаголи от свършен вид (*биват забелязани, биват описани, биват принудени*), глаголи от несвършен вид (*бива провеждан, биват заплицани, биват отказвани, биват ползвани, биват приемани, биваха отбелязани*) и двувидови глаголи (*бива санкционирани, биват финансирани*). В изследвания емпиричен материал при формите за страдателен залог със спомагателния глагол *бива* не се потвърждава хипотезата за преобладаване на глаголите от свършен вид. Употребата на спомагателния глагол *бива* и при глаголите от свършен, и при глаголите от несвършен вид означава 'действие, което се извършва многократно и продължава да се извършва'.

11. При тази съдебна система, която толкова често **бива обвинявана**, че е корумпирана, се стигаше да се налагат наказания, които ...

12. Държавните служители **биват принудени** или да напуснат по собствено желание заемани позиции, или ако ли не, ги грози дисциплинарно уволнение.

Струва ми се, че употребата на *бива* е свързана и с подчертаване на волевото, целено извършване на даденото действие. Например в следващия пример (13) глаголът е от свършен вид, а обстоятелствено пояснение за време показва, че действието е извършено само веднъж, но за разлика от страдателния залог със *съм* (*проектът е замразен*), *бива* добавя този оттенък на целенасоченост на действието:

13. проектът още в края на 80-те г. **бива замразен**, защото тогавашното правителство, българско правителство, счита, че той е икономически неизгоден и нецелесъобразен

Разглежданите дотук изказвания включват предимно глаголни форми за 3 л., ед. или мн. ч. Това са преобладаващите форми в изследвания емпиричен материал. Срещат се и отделни примери за останалите глаголни лица. В пример (9) глаголът е в 1 л., ед. ч. (*бивам запознат*). В следващия пример (14) е налице глаголна форма за 2 л., ед. ч.:

14. и аз като един отчаян египет ще кажа, че Египет е като флирта – примамава те или **биваш примамен**, докосва те, изкушава те и те зарязва.

Срещат се и форми за 1 л., мн. ч.:

15. Ако ли не моментално **бивахме настанени** на свободната зона.

16. В края на деня **бивахме разпределени** по umbrella groups. Това бяха групи, състоящи се от шест участника и двама обучаващи.

17. Всички харесваме един политик и ако харесваме друг, сме лоши, тъпи, вредни, **биваме гонени, скривани, бап-вани и осмивани**.

Част от формите за 2 л., мн. ч. са свързани с употребата на учителната форма *Вие* за означаване на едно лице (пример 18), в други случаи при евентуално неспазване на книжовното правило е възможно получателят да е едно лице (пример 19):

18. Когато следвате wiki страницата, **Вие бивате известен**, когато дадена страница бъде създадена, обновенена или изтрита.

19. Ако напоследък постоянно **бивате застигани** от различни злополуки и се чудите какво става, то значи е време да обърнете внимание на тези неща.

20. Четете и знайте, за да не **бивате подмправани и укорявани** от други племена и народи.

Употребата на разглежданите пасивни форми в устната реч може да се обясни от гледна точка на информационната структура на изказването. В изследвания емпиричен материал подлогът е начлен топик в изказване с глагол в страдателен залог. Това се доказва и от необходимостта от замаяната му с удвоено допълнение при запазване на словоред и замаяна на страдателния залог с деятелен, напр.: *тизи съдебна система, която толкова често бива обвинявана – съдебните системи я обвиняват* (вж. пример 11); *проектът бива замразен – проектите го замразяват* (вж. пример 13). Когато обаче е налице подлог – лично местоимение в именителен падеж (вж. примери 4, 9, 18), тази замаяна с глагол в деятелен залог не е възможна. Същото се отнася и за случаите, в които изречението е определенолично (вж. примери 15, 16, 17, 19, 20). В тези случаи употребата на начален топик подлог лично местоимение в именителен падеж, който в същото време търпи действието, е причината за употребата на страдателен залог в изречението. Невинаги е възможно началното топикизиране и на други местоимения, когато са допълнения (напр. нео-пределителни и относителни местоимения):

която толкова често бива обвинявана – ?**която** толкова често я обвиняват

нещо, за което си се старала толкова време, бива изжждано толкова бързо – ?**нещо** го изжждат

Може да се обобщи, че омонимията на формите за страдателния залог с други глаголни форми, както и подчертаването на итеративността, са причината говорещият да предпочете причастнострадателната форма с *бивам*. Изборът на страдателен вместо на деятелен залог често е мотивиран от гледна точка на информационната структура – когато подлогът в изречението е начален топик именна фраза или местоимение.

Интересно е да се направи съпоставка с писмената реч по отношение на употребата на разглежданите форми. Те са характерни за научния стил, като в него естествено преобладават форми за 3 л., ед. и мн. ч.:

21. Към неличните глаголни форми **биват причислявани** причастията, деепричастията и отглаголните съществителни (Граматика 1983).

22. Затова семантичното съдържание, което би трябвало да бъде изразявано чрез сегашни страдателни причастия, **бива поемано** от други причастни форми или от други езикови средства, например от минали страдателни причастия (Граматика 1983).

В научната литература се срещат и конкрузивни форми за страдателен залог с *бива*:

23. Дори в продължение на близо половин столетие (...) формите с основна гласна -е- (*-еи*) са **бивали представяни и препоръчвани** като нормативни (Граматика 1983).

24. В ковените падежи прилагателните в сравнителна степен са **бивали удължавани** с допълнителни наставки -јо и -ја, така че склонението им се е уеднаквило със склонението на имената със стари јо- и ја-основи (К. Мирчев).

Ив. Кударов също посочва наличието на такива форми, като цитира и примери от художествената литература. Терминологично тези форми са определени като форми за страдателно умозаклучително итеративно сегашно време (пасивен конкрузивен итеративен имперфект) (Кударов 1999: 443).

Както посочва Св. Иванчев, конкрузивът се използва не само в диалог, когато се прави предположение за някакво минало събитие, но и в монологична реч, напр. при пресъздаване на престъпление по налични следи от следователя, в научния стил, когато авторът говори за събития, които не е наблюдавал, въз основа на определени факти и др. (Иванчев 1988: 126; вж. също Ницолова 2008: 355).

При употребата на причастнострадателните форми с *бива* в медийните текстове и в художествената литература се забелязва възможността обстоятелственият пояснение за начин (наречие или предложна фраза) да стои между спомателния глагол *бива* и страдателното причастие, когато глаголната форма е в имперфект:

25. В началото ние осигурявахме репортажи от страни, в които липсваше информация или тя **биваше съзнателно изкривена**.⁴

⁴ Примерите са от Българския национален референтен корпус (webclark.org).

26. При всяка смяна на правилствения чиновничество **биваше масово уволнявано**.

27. След това, на улицата, те **биваха незабавно разстрелвани**.

28. Онези, които не знаеха предварително за нежната му душевна обратност, **биваха много разочаровани**, разбирайки, че той може да им предложи единствено приятелството си.

29. Бързо направихме изменения в НК и НПК, с които чрез нови престъпни състави се обхващаха широка гама от престъпления, които до този момент не се наказваха или **биваха нефиксано санкционирани**.

30. Снесените яйца **биваха в значителна степен измивани** от поройните дъждове.

Въз основа на разглеждания емпиричен материал и направените анализи може да се обобщи, че употребата на причастнострадателните форми за страдателен залог със спомателния залог *бива* е обусловена от редица фактори. От една страна, в българския език тази форма се предпочита, когато получателят на действието е лице и съответната възвратнострадателна форма е омонимна с възвратната форма на глагола или със съществуващ среден глагол. При топиализиране на получателя на действието в началото на изречението говорещият може да избере как да продължи своето изказване – с удвоено допълнение или с глагол в страдателен залог. Стремжът към висок стил на изказването и схващането на удвоеното допълнение като белег за разговорност често са причината за предпочитането на глагол в страдателен залог. В разглеждания емпиричен материал се срещат както глаголи от свършен, така и глаголи от несвършен вид. Повечето примери са с глагол от несвършен вид вероятно поради факта, че се представят предимно повтарящи се действия. Преобладават изказванията с глагол в 3 л., ед.ч. и 3 л., мн.ч., но няма ограничаване по отношения на 1 и 2 л., ед. и мн.ч. При употребата на причастнострадателните форми с *бива*.

ЛИТЕРАТУРА

- Граматика 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2 Морфология. София: Издателство на БАН, 1983. Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2 Morfologia*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1983.

Граматика 1991: *Граматика на старобългарския език*. София: Издателство на БАН, 1991. **Граматика 1991:** *Граматика на старобългарския език*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1991.

Иванчев 1988: Иванчев, Св. *Българският език – класически и екзотичен*.

София: Народна просвета, 1988. **Ivanchev 1988:** Ivanchev, Sv. *Balgarskiat ezik – klasicheski i ekzotichen*. Sofia: Narodna prosвета, 1988.

Куцаров 1999: Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Граматика на СБКЕ*. София: Петър Берон, 1999. **Kutsarov 1999:** Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Gramatika na SBKE*. Sofia: Petar Beron, 1999.

Куцаров 2007: Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: Унив. изд. „Паисий Хилендарски“, 2007.

Kutsarov 2007: Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskia ezik. Morfologia*. Plovdiv: Univ. izd. „Paisiy Hilendarski“, 2007.

Мирчев 2000: Мирчев, К. *Старобългарски език*. В. Търново: Фабер, 2000.

Mirchev 2000: Mirchev, K. *Starobalgarski ezik*. V. Tarnovo: Faber, 2000. **Ницолова 1976:** Ницолова, Р. *Българският глагол. // Помагало по морфология*. Глагол. София: Наука и изкуство, 1976. **Nitsolova 1976:** Nitsolova, R. *Balgarskiat glagol // Pomagalo po morfologia. Glagol*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1976.

Ницолова 2008: Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2008. **Nitsolova 2008:** Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologia*. Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 2008.

Първев 1975: Първев, Хр. *Очерк по история на българската граматика*. София: Наука и изкуство, 1975. **Parvev, Hr.** *Ocherk po istoria na balgarskata gramatika*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1975.

Корпус на българската устна реч – bvspeech.net
Корпуса на политическата и журналистическата реч – political.webclark.org
Български национален референтен корпус – webclark.org

Владислав Маринов¹

(ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България)

ЗА ИНТОНАЦИОННИЯ КОНТУР НА ПОДЧИНЕНИТЕ ПОДЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Vladislav Marinov

ON THE INTONATION CONTOUR OF THE SUBJECT CLAUSES

Резюме: В статията се изследват интонационните контури на сложни съставни изречения с подчинени подложни изречения в българския език. Установява се частична прилика между интонационните контури на някои сложни съставни изречения с подчинени подложни и с подчинени определителни изречения. Достига се до извода, че когато подчиненото подложно изречение е въведено с *който*, в областта на междузизреченската граница се появява пауза, която вероятно маркира липсващия подлог. Когато подчиненото изречение е въведено с *да*, *че* и *как* и е в постпозиция, цялото сложно изречение се оформя като еднокомпонентна фраза и се произнася без пауза.

Abstract: The paper discusses the intonation contours of the complex sentences with subject clauses in Bulgarian. It shows that there exists partial similarity between the intonation contours of some complex sentences with subject clauses and with modifier clauses. A conclusion is made that when the subject clause is introduced by the relative „който“ („who“), in the inter-sentential area between the two sentences a pause occurs that probably marks the missing subject. In cases when the subordinate clause is postpositioned and introduced by the subordinators „да“ („to“), „че“ („that“) and „как“ („how“), the whole complex sentence is formed as a one-component phrase and pronounced without a pause.

Ключови думи: подчинени подложни изречения, интонационен контур, фонетика, синтаксис.

Key words: subject clause, intonation contour, phonetics, syntax.

¹ w.marinov@uni-vt.bg